

”LYSSNA PÅ DIN KROPP!”

Fredrik Svenaeus är arg. Argast är han i det första kapitlet av *Det naturliga: En kritik av queerteorin, tranhumanismen och det digitala livet*, och där särskilt på queerteorin. Denna teori (snarare detta perspektiv, skulle jag säga) förnekar nämligen att det finns en ”naturlig kärna i könsidentitet och sexualitet” (s. 37).¹ Innan jag fördjupar mig i kritiken av queerteorin, vill jag säga något om boken som helhet.

Svenaeus öppnar med en provokation: ”I den här boken tänker jag ta mig an det i mångas ögon naiva eller suspekta projektet att definiera och försvara det naturliga som argument och livsideal” (s. 9), för att lite senare visa att han förstås är medveten om hur talet om att något är naturligt använts för att förtrycka den ena gruppen efter den andra – kvinnor, icke vita, homosexuella, transpersoner, funktionshindrade med flera (s. 14). Därför behöver vi ”en uppdaterad version av det naturliga för att orientera oss i människolivet [...] en form av inre kompass att orientera med” (s. 9). Denna kompass ska formuleras med hjälp av kroppsförankrad fenomenologisk filosofi (s. 12).

Ett nytt, positivt och användbart begrepp *naturligt* – vad spännande, tänker jag utan minsta ironi. Det är också min uppfattning att många människor skulle må fysiskt som mentalt bättre av att vara mer förankrade i kroppen. Därför förvånar det mig att Svenaeus spår på den dikotomi mellan kropp och medvetande som han själv kritiserar och där jaget är lika med medvetandet (s. 2): att ha en sjuk eller krånglande kropp är som ”att leva med en ovälkommen gäst” (s. 161); kroppen sägs vara vårt hem (s. 162); vi ska lyssna till kroppen (s. 71, s. 164). För mig är kroppen inget jag *har*; jag *är* min kropp.

I sökandet efter en uppdaterad förståelse av det naturliga utgår Svenaeus traditionsenligt från fem preciseringar av satsen ”ett mänskligt tillstånd är naturligt”. Den kan betyda att tillståndet ”1) är i överensstämmelse med kulturella normer; 2) är vanligt förekommande; 3) är friskt; 4) kan förklaras genom att hänvisa till biologiska orsaker; eller 5) känns äkta och rätt för personen som befinner sig i tillståndet i fråga” (s. 9–10).

1. Sidnummer inom parentes är hänvisningar till Svenaeus 2019.

Precisering (1) förkastas direkt, eftersom den innebär att det naturliga uppfyller en viss kulturell norm och denna norm kan vara förtryckande. Då undrar jag hur vi kan veta det innan vi hittat kompassen. Om (2) bör vi fråga när, var och varför något är vanligt. Det som är vanligt kan vara naturligt men det finns ingen garanti för detta, skriver Svenaeus och fortsätter med att förståelse (3) är relevant, eftersom det som är sjukt är dåligt av begreppsliga skäl. Men det är inte alltid lätt att veta vad som är friskt och vad som är sjukt, vill jag tillägga. Också här behövs kompassen! Om (4) sägs att biologiska orsaker kan vara ett nödvändigt underlag för hur vi bör leva, vilket jag håller med om. Det är förstås nummer (5) som är mest intressant för Svenaeus projekt: "Att någonting känns äkta och rätt [...] innebär att det känns autentiskt på grund av ens kroppsliga konstitution. Det behöver inte bara handla om gener utan också om erfarenheter som med tidens gång präglad ens instinkter, men det är inte desto mindre en *kroppslig* röst som man själv avlyssnar och försöker inrätta sig med" (s. 11). Detta – både gener och erfarenheter – tycker jag är problematiskt. Vi kan mycket väl vara genetiskt programmerade för att slå våra barn (aga kan avhålla barn från faror och därför ha överlevnadsvärde samt är och har varit vanligt världen över), och dåliga erfarenheter, som att ha utsatts för misshandel, kan förmodligen göra att just *det* känns äkta och rätt. Misshandlade kvinnor internaliserar ibland förövarens verklighetsuppfattning och motiv.²

Var landar Svenaeus? Han försöker visa att socialkonstruktivism, kognitivism och biologisk reduktionism saknar kompass och därför inte duger för att "förstå och förklara mänskliga erfarenheter och egenskaper". Det är just tack vare nummer (5) ovan, känslan av att något är äkta och rätt, som vi kan ta ut riktningen i livet (s. 166). Ärligt talat fattar jag inte varför kompassen är nödvändig för att förstå och förklara erfarenheter och egenskaper. Kompassen behöver vi när vi ska välja väg. Och trots kompassen är det, enligt Svenaeus själv, ibland fel att utlämna sig helt till kroppen, till exempel är det i metoo-debatten "systrarnas" känslor som gör att rättssamhället rämnar och män hängs ut ohörda: det är "våra kroppsligt bestämda och grundläggande känslor som löper amok i det digitala liv där vi förlorar kontrollen över oss själva" (s. 164). Icke desto mindre – eller kanske just därför – är slutet av boken nästan religiöst: "Glöm inte din kropp, lämna den inte bakom dig. Glöm inte den natur som inte bara är i dig utan också utanför dig och som håller

2. Se <https://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/valdets-uttryck-och-mekanismer/>

ihop dig med allt annat levande. Vi är i den, den är i oss, i all evighet. Eller åtminstone en stund till på jorden" (s. 167).

Tillbaka till queerteorin. Det är en i Sverige nu populär teoritradition (s. 31), ibland kallad "filosofi" (s. 31), med rötter i fransk poststrukturalism, vars mest tongivande filosofer är Judith Butler och Sarah Ahmed (s. 31). (I boken finns bara en referens till respektive författare.) Vad queerteorin är en teori om? Jo, "[d]et handlar om att lösa upp fasta betydelser vad gäller kön, sexualitet och identitet och visa att de är konstruerade utifrån samhällelig och kulturell kontext" (s. 31). Det är för mig oklart om det enligt Svenaeus förståelse av queerteorin är ordens fasta betydelser som ska lösas upp i enlighet med poststrukturalistisk dekonstruktion, om det är betydelserna i meningen effekterna av könskategorierna som ska "lösas upp", eller om det är könskategorierna, kategorierna hona och hanne, som ska förändras. Förmodligen tolkar Svenaeus "queerteorin" som en rörelse för allt detta: "Idén bakom queer är att ett sådant val av könsidentitet inte borde behöva stå mellan alternativen man och kvinna" (s. 32). Den queera utopin är att var och en kan välja att vara både kvinna och man, eller varken eller. Det är därför språket är viktigt för queerteorin: "alla bör benämnas med 'hen' eftersom könsidentitet som sådan är en kulturell produkt, en konstgjord identitet som vilar på en icke-inkluderande och förtryckande samhällelig struktur" (s. 33).

Visst finns det individer som inte vill kategoriseras som kvinna eller man, människor som identifierar sig som icke-binära, men jag har aldrig stött på åsikten att *alla* människor bör överge sin könsidentitet och identifiera sig som *hen*, vare sig i litteraturen eller i diskussioner. Ett så totalitärt drag rimmar inte med regnbågssymbolen: hela spektret ska respekteras, utom de som förgriper sig på andra. Det finns ändå ett korn av sanning i det Svenaeus skriver: enligt Butler leder alltför rigid könsidentitet till intolerans mot dem som inte uppfyller den heterosexuella normen (Butler 1993, s. 65 och Carlson 2001, s. 193–224). Denna "queerteori" har sitt ursprung i Sigmund Freuds psykoanalys: libidons objekt är inte medfött utan förvärvat, och därför är heterosexuella människor omedvetet rädda för att könsidentiteten ska krackelera (Freud (1905) 2002: s. 69–79).

Det Svenaeus tycker är det allra värsta med queerteorin är förnekandet av sambandet mellan könsidentitet och sexualitet:

Förutom förnekandet av en naturlig kärna i könsidentitet och sexualitet, finns ytterligare ett problematiskt antagande som verkar anammas av många genusvetare och feminister: att könsidentitet och sexualitet inte har någonting med varandra att göra. (s. 37)

Enligt Svenaeus beror en persons *könsidentitet* på dels biologiska faktorer, dels "sammhälleliga och kulturella faktorer, det är det som brukar kallas genus" (s. 32). Med *sexualitet* avses vilket kön en person attraheras sexuellt av (s. 38). Den *naturliga kärnan* är "det som känns naturligt för mig, det som jag inte valt men som är en central del av mig själv. ... många – kanske de flesta – homosexuella [känner] att det sätt på vilket de attraheras av personer av samma kön inte är något de själva har valt" (s. 37). Denna kärna kan ha utvecklats åt olika håll på grund av den kultur som personen lever i. Dessutom bestämmer inte kärnan – "den inre naturen" – allt (s. 37). Detta får mig att undra om allt som vi inte valt men som är centrala delar av oss själva är naturligt? Jag har inte valt att intränga mig för filosofi eller älska skidåkning men det känns naturligt för mig. Kanske bara *könsidentiteten* kan ha en naturlig kärna? Jag har inte valt att vara kvinna. Känns det naturligt? Tja, efter flera decennier känns det rätt naturligt men det gjorde det inte under tonåren. Då fick gubbarnas blickar mig att alieneras från delar av mig själv. Fortfarande känns det onaturligt att gå i högklackade skor. Svaret hänger alltså på vad en kvinna antas vara.

För att påvisa ett samband mellan *könsidentitet* och *sexualitet* anför Svenaeus att "Åtminstone 90 % av alla kvinnor och män [i meningen biologiska kategorier?] har inte bara en tydlig *könsidentitet*, med denna *identitet* följer också att de är attraherade av det andra könet" (s. 37). Jag vet inte om vi ska vi förstå detta som att de individer som är attraherade av personer med *samma* biologiska kön har en otydlig *könsidentitet*. Svenaeus verkar åtminstone mena att dessa individer har annorlunda *könsidentitet* än de som utgör de 90 procenten, eftersom heterosexualitet inte följer av de 10 procentens *könsidentitet*. Både och är kontroversiellt. Även många homosexuella identifierar sig som – tydliga – kvinnor eller män.

Svenaeus verkar hur som helst tänka sig sambandet som biologiskt: "Varför skulle en så stark korrelation inte få oss att misstänka att det finns en liknande biologisk länk mellan *könsidentitet* och *sexualitet också* hos homosexuella?" (s. 37–38; min kursivering). Även detta är kontroversiellt. Jag hade därför gärna sett det biologiska sambandet mellan *könsidentitet* och *sexualitet* explicit formulerat. Är en tydlig *könsidentitet* som kvinna eller man en biologisk orsak till heterosexualitet; det heter ju att "med denna *identitet* följer..."? *Könsidentitet* är enligt Svenaeus delvis biologiskt orsakat – genus är en annan faktor – men *identiteten* som sådan är knappast biologisk. Menar Svenaeus tvärtom, att den sexuella attraktionen orsakar *könsidentiteten*? Det brukar sägas att

barn från tre års ålder har en begynnande könsidentitet, så det verkar också fel. Och attraktionen, är den biologisk? Attraktionens symptom är biologiska men attraktionen är också mental och därför inte biologisk, åtminstone inte i den mening som studeras av den biologiska vetenskapen. Trots det tycker jag att det verkar rimligare att attraktionen påverkar identiteten än tvärt om. Min gissning om Svenaeus resonemang är däremot att något tredje, nämligen gener, i själva verket antas som biologisk orsak till både könsidentitet och heterosexuallitet. Vart tog i så fall genusfaktorn vägen?

Faktiskt argumenterar jag inte emot Svenaeus. Eftersom frågan om den sexuella läggningens orsaker är viktig för många människor, försöker jag rekonstruera argumentet. Så här långt känner jag mig rätt säker (se citaten ovan!):

1. Minst 90 % av alla kvinnor och män har en tydlig könsidentitet.
2. Av en tydlig könsidentitet följer heterosexuallitet.
3. Om (1) och (2) så finns det ett biologiskt samband mellan könsidentitet och sexualitet också hos homosexuella.
4. Det finns ett biologiskt samband mellan könsidentitet och sexualitet hos homosexuella.

Efter detta kommer problemen jag redan diskuterat: kvinnor och män i belägget för (1) antar jag refererar till de biologiska kategorierna. Underlaget för premisset (2) säger inget explicit om biologi, utan det kommer först senare, i min premisset (3). Jag har kanske felaktigt antagit att Svenaeus menar att sambandet i (2) är biologiskt? På vilket sätt heterosexuallitet följer av könsidentitet är inte heller tydligt. Dessutom är påståendet i premisset (3) osäkert. Homosexuella skulle kunna vara ett undantag. Kanske genus eller tidigare erfarenheter påverkar sexualiteten för de individer som tillhör denna grupp? Jag argumenterar inte för att det är så men det finns kvinnor som inte vill ha med män att göra och säger sig ha blivit lesbiska på grund av politiska orsaker (se Kolm 2006).

Just homosexuella anförs av queerteorin som det stora undantaget, vilket visar att "könsidentitet och sexuell attraktion följer olika vägar" (s. 38). Svenaeus invänder att det "hos många homosexuella tycks finnas en korrelation mellan det kön man attraheras av och en kvinnligare respektive manligare identitet *inom* det egna könet" (s. 38; även här saknas referens). Det är denna komplexa könsidentitet som skapar "olikhetsattraktion" också bland homosexuella, det vill säga att begär och sexualitet kan pressas in i den heterosexuella grundstrukturen: en feminin

biologisk man attraheras av en maskulin biologisk man. Nu undrar jag varför partnern, om vi antar att den feminina biologiska mannen "får ihop det" med en maskulin man, skulle attraheras av en biologisk *man* om än feminin? Det är inte precis så att heterosexuella män i allmänhet struntar i sin partners biologiska kön. Partnern kan inte också vara en feminin man, för då går ekvationen inte ihop, utan resultatet blir likhetsattraktion: en feminin man som begär en annan feminin man konstituerar snarast en lesbisk relation. Märk att det enligt hypotesen är den icke förväntade könsidentiteten som har ett samband med sexuell läggning – *feminin* man begär biologisk man – trots det av Svenaeus postulerade *biologiska* sambandet mellan identitet och läggning. Detta är faktiskt i linje med Svenaeus argumentation, för även vissa homosexuella antas ha en naturlig kärna i sin icke förväntade könsidentitet. Dock erkänner Svenaeus att könsidentiteten inte kan vara hela sanningen om homosexualitet (s. 41). Jag undrar om den ens kan vara halva.

Svenaeus uppfattar det som att inte bara queerteoretiker utan också många genusvetare och feminister anammar antagandet att könsidentitet och sexualitet är oavhängigt: "Om man tror att allt är kultur är det naturligtvis inte en konstigare ståndpunkt än allt annat som är queer" (s. 37). Låt mig invända att alla genusvetare inte per automatik förnekar allt vad biologi heter. Genusvetenskapen, där jag har en fot, sysslar inte med biologi eller biologiska förklaringar – det är inte dess uppgift, vare sig man tycker att det borde vara det eller inte.

Till sist ett lugnande ord till Fredrik Svenaeus och andra: ni behöver inte vara oroliga. Så länge merparten av reproduktionen sker heterosexuellt och "naturligt" kommer det att finnas kvinnor och män. Könsrollerna – genus – kommer inte att försvinna, vad queerfilosoferna än hittar på.

LITTERATUR

- Butler, Judith. 1993. *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of "Sex"*. New York: Routledge.
- Carlson, Åsa. 2001. *Kön, Kropp och konstruktion*. Stockholm: Symposion.
- Freud, Sigmund. (1905) 2002. *Sexualiteten*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Kolm, Camilla. 2006. "Politiskt vald lesbiskhet: Identitet som ambivalens". *Lambda Nordica* 11, nr 4, s. 48–62.
- Svenaeus, Fredrik. 2019. *Det naturliga: En kritik av queerteorin, transhumanismen och det digitala livet*. Möklinta: Gidlunds förlag.